

da je v mestu pri 238.655 prebivalcih samo 17.353 Slovencev, kar pomeni v primerih z letom 1910. padec za celih 41.966. Število je seveda znatno in pretirano nizko. Zlasti če računamo, da so se Slovenci v desetletju 1910. do 1920. v Trstu zelo pomnožili in da se je zlasti utrdila njih narodna zavest. Po tej statistiki iz l. 1921 bi bilo v Trstu in predmestjih le 11.694 Slovencev, ostali pa v okolici. Padec, ki ga mahoma beležijo Slovenci, gre na račun načina sestavljanja statistike. Kljub vsem nedostatkom pa je iz statistik jasno razvidno, da se je število prebivalstva v Trstu naglo večalo, na drugi strani pa se je tudi manjšalo razmerje med Italijani in Slovenci in se je ta razvoj vršil v korist Slovencev. (Konec sledi.)

Grlice

Miško Kranjec

Beli oblaki plavajo nad Gederjevim domom; oblaki pomladnega popoldneva, ki jih prinaša rahla južna sapa. Nebo je sinje kakor cvet spominčic, ki zdaj najlepše cveto po jarkih. Jablane po vrtu so močno zelene, izza listja je že pričelo kukati sadje; črešnje so dozorele. Škorci kriče ves dan nad vrtom in na črešnji. Vse okoli tega doma se spreminja in presnavlja: nove pomladi prinašajo novega cvetja, novega zelenja, novih ptic, ki jih pozimi ni bilo; jesen otresa sadje in listje, zima pregrinja zemljo s sneženo odejo; spreminjajo se oblaki, ki plovejo nad domom, celo nebo se spreminja; zdaj je sinje kakor cvetje spominčic, zdaj temnejše, poleti je skoraj belo, razžarjeno, jeseni umazano megleno, in pozimi ga prekrije bela megla, ki se dviga bogve odkod.

Le samota, ki je razprostrta nad tem domom, se ne spreminja; ta je večno enaka, stanovitnejša od sinjega neba.

Od štiridesetih let, kar sta jih Gederjeva skupaj preživela, so jih samo petnajst poživljali otroci. Trije so umrli, samo eden je ostal.

Tega pa je beda pognala po svetu; ne zgolj beda, saj je Geder že nekako skrbel za vsakdanji kruh. Več kot zgolj vsakdanjega kruha pa res ni zmožel, čeprav je garal vse življenje. Tako je usojeno v življenju siromakov; brez vsega začneš in brez vsega končaš; vmes premine petdeset, šestdeset, nemara celo sedemdeset let, če si močan. Vmes je veliko, brezkrajno trpljenje, večno delo, večne skrbi, večno pehanje. Hišo in vrt sta imela in še kos zemlje. To pa je bilo vse in na tem ni hotel njun otrok ostati in delati.

Petnajst let je dovolj, da otrok lahko odide po svetu. Tudi ni nič čudnega, če se ne vrne. Če se pa vrne prvič čez deset let, se niti ne začudiš. Bridkost, ki je mogoče kdaj grenila srce, se je plegla, vse je postalo čudovito mirno, nikomur več ne zamerjaš. Samota je postajala skoraj nadležna, zoprna. Hiša in dvorišče — vse je bilo prazno. Res so se sprehajale po dvorišču kokoši, race so se zvečer vračale iz vaških mlak, gosi so prihajale s

skupnega pašnika, rjav psič z močno zavihanim repom je preganjal dva majhna prašička po vrtu in za ograjo se je pasla krava, ki je imela zaradi tega, ker ni vozila, zelo dolge parklje, da je že komaj hodila; maček je dremaal na slemenu in se grel; bilo je mnogo drobnih stvari, celo divjih, ki pa so kdaj pa kdaj zašle v bližino hiše; v gozdu na kraju vrta — ta gozd ni bil več Gederjev — so gnezdile in prepevale ptice; drobnejše in bolj domače so gnezdile celo na vrtu na jablanah. V stari hruški so se udomili sršeni in pomagali pospravljati sladki in mehki sadež. Metulji prihajajo do vežnih vrat, čebele zaidejo celo v sobo, če je okno odprto; in jeseni obletava na tisoče komarjev ogle in išče odprtin, da si podaljša življenje bodisi v sobi bodisi v kuhinji, če pa ne drugod, pa vsaj v veži. Pozimi se še vrabci stisnejo po skednju in podlasica riše v sneg svoje drobne sledove.

Kdor je vaje gledati to drobno življenje, najde pri vsem mnogo svojevrstne radosti, od dehtečega pisanega cvetja pa do drobnih mušic, od sinjega nebesnega svoda do zelene trave na vrtu, ki je ne more zadušiti niti odpadlo listje jablan jeseni, in do snega, ki naposled pregrne vrt.

Med vsem tem pa bi se moralo gibati človeško bitje, otrok. Da, otroci bi morali poživljati vrt; lahko bi lovili metulje ali pa otresali hrošče z vrb; lahko bi stikali za gnezdi ptic v gozdu in po jablanah, nabirali cvetje, ko ga je še malo, in ga v lončičih postavljali na okna; včasih bi kričali, peli, se pretepali in se ljubili. In če ne drugega, morali bi vsaj kdaj pa kdaj loputati z durmi, odhajati v vas in prinašati vsakdanjih novic, ki jih star človek ne more tako hitro ujeti.

Nekoč so bili pri hiši otroci in tedaj so počeli vse to; poživljali so dom. Zdaj pa je bilo pri Gederjevih kakor en sam večni praznik, dolga, neskončna nedelja, ko ne smeš nič posebnega početi. Res da sta Gederjeva delala; to delo pa je bilo tako, kakor če v nedeljo popoldne sušiš na travniku, ker se bojiš, da bi ti nevihta ušla v seno. Delaš, delaš, imaš pa ves čas občutek, da ne bi smel, pa čeprav ti dež namoči seno. Tako je bilo že poletje, še bolj prazniku podobna je bila zima, ko je sneg zaprl hiše. Ves dan posedaš pri peči, kimaš, misliš in ves opravek je v tem, da stopiš v hlev h kravi in ji vržeš sena in jo napojiš. Potem se spet zapreš v sobo in vso dolgo noč prekašljaš in govoriš z ženo. Kjer so pa otroci, ni kraja kričanju, loputanju, prepiranju in pesmi; samo v nedeljo se potešijo, ker se ne spodobijo na praznik razgrajati. Zato je drugod velika razlika med praznikom in delavnikom.

Pri Gederjevima pa je bil že pet in dvajset let praznik, mir, mučna samota, ki je ni zmotila nobena stvar.

Nekoč ni bila samota mučna, ne težka. Misli in načrti so jo prepajali. Načrti za bodočnost v teh skromnih, utesnjenih razmerah, misli na še težjo, bednejšo preteklost. Vse to pa je prepletala skromna, tiha ljubezen, ki je premagovala tudi samoto.

Samota je postajala iz leta v leto težja, mučnejša, vendar Gederjeva nista spregovorila o njej, kakor bi se bala, da bi se morala povprašati, kdo je kriv tega. Ničesar si nista mogla očitati, vse je bilo pojasnjeno, oproščeno; iz vsega sta rešila skromno, svetu skrito ljubezen. Nič velikega ni bilo v njej, bila pa je kakor lepa pesem, ki jo slišiš v zgodnji mladosti in si jo zapomniš samo na pol, pa jo zdaj obnavljaš in se je skušaš domisliti do kraja. Do kraja ji nikdar ne boš prišel. Nič razburljivega ni bilo v tej ljubezni: vse je bilo podobno tihi vodi, ki se počasi, skoraj leno pretaka po jarkih, kjer jo zastavljata trava in grmovje.

In ostala je misel in skrb za otroka, ki je bil v svetu. Kje?

Geder je vedel: svet je velik, okrogel in zaradi tega neskončen, Ana pa je mislila, da je svet ploščat, obdan z neizmernim morjem in zato se lahko vrneš, ko prideš do kraja. Dvajset let sta si utrjavala in spravljala in zdaj sta imela njivo, kjer je rasel krompir, salata in paprika, ter eno kravo, ki jima je dajala mleka; to sta hotela pokloniti svoji hčeri, kadar se vrne iz sveta; ni bilo mnogo, toliko pa je bilo, da ne bi mogla nič očitati staremu človeku; bedno je živel, pa je še vendar zmogel, odtrgati si od ust.

Leta so minevala; beli oblaki so poleteli in pomladi jadrjali čez nebo, zgrnili so se včasih, obljubljali nevihto in prinesli droban, lep dež. Vetrovi so prihajali pred zimo in pozimi, sneg je zastiral pokrajino, blede megla sinje nebo, cvetele so jablane, metulji in otroci so se igrali v soncu, čmrlji so obiskovali cvetoče mrtve koprive in sršeni so vsako leto znova odgajali zarod v stari hruški, kakor bi jo vzeli v najem; samota je postajala vsak dan večja; podobna je bila sadu, ki počasi zori, rani, ki se počasi gnoji.

Postajala je pretežka.

Tihe molitve Gederjeve matere so klicale hčer domov. Skromen je bil dom, res, tesen in beda je bila tu doma, beda, ki je ne bodo še mnogi rodovi pregnali; beda, ki se morda nikdar ne bo umaknila iz njega. Kljub temu pa je bilo tu mnogo prijetne topline in skrite lepote. Vse, kar je Bog daroval svetu, je šlo mimo Gederjeve hiše: pomlad, poletje, jesen in zima, veter in dež, sonce in blede mesec, cvetje in zelena trava, blato in mehki sneg in neprijetni mraz, samo bedo je posebej podaril Gederjevim in je ni nikdar nadomestil z bogastvom.

Dvajset let že kličejo molitve Gederjevega otroka iz sveta. Moral bi priti, če še živi. Med molitvami pripoveduje starka, da so dokupili majhno njivo, da ima svojo kravo. To pa je že veliko bogastvo za tistega, ki je imel samo kočjo in majhen vrt.

Hčere ni priklicala. Morda je že umrla, mogoče še ni prišel njen čas, da bi se vrnila, zakaj tudi hči sanja, da bi si opomogla in se bo vrnila bogata domov. Pač pa je sredi junija ob lepem nedeljskem popoldnevu stopil na Gederjev vrt tuj otrok in se ni mogel načuditi, kako lepo je tu.

Prišel je iz gozda, ki meji na onem koncu na Gederjev vrt, potem po Gederjevem med starimi košatimi jablanami, se ozrl po črešnjah, ki so že rdele, in naposled obstal pred Gederjevima, ki sta sedela pred hišo.

Razcefran je bil, da ga je bilo veselje pogledati; krpe so visele z njega, kakor bi si jih bil nalašč tako obesil. Srajce sploh ni imel in so mu prsi gledale izza suknjiča, takisto je trebušček silil na sonce. Suknjič je imel zapet s trnom; tudi kapa ni bila nič boljša; izpod nje so mu silili dolgi, sršči lasje.

Vse to ga pa ni prav nič vznemirjalo in motilo. Prav živahno je pozdravil Gederja, ki je bral časnik, in Gederico, ki je molila na molek. Rok pa le ni vzel iz hlačnih žepov.

„Kaj delate?“

Ne skrbi ne strahu ni kazal in zdelo se je, da je bil že tu in da pozna te ljudi.

Ana Gederjeva je dvignila glavo; ozrla se je v okrogli, mirni, močno zagoreli obraz, na suknjič, ki je bil s trnom zapet, na razcefrane hlače in bose, razpokane noge.

„Čigav si pa ti?“ je vprašala, ne da bi odgovorila. Fant je zmignil z rameni:

„Ne vem.“

„Ne ve!“ je vzkliknila, dočim je Geder še vedno molčal. „Kdo sta ti oče in mati?“

„Ne poznam ju.“

„Pa vsaj: pri kom živiš?“

„S cigani hodim.“

„Kradeš, ne?“

„Ne, samo prosim.“

„Pa če ti ne dajo?“

„Potem tudi kradem.“ Gederjeva sta se nasmehnila drug drugemu. Nekaj veselega, a tudi brezmejno zanikrnega je bilo na njem. Bil je podoben čmrlju, ki leče od cvetlice do cvetlice; če ne najde, pa gre dalje.

„Kaj pa si delal na našem vrtu?“

„V gozdu sem bil, za pticami sem pogledal. Pa nisem našel in sem zdaj prišel k vam prosit jesti; lačen sem.“

„Pa nisi našel ptic?“ je zdaj vprašal Geder.

„Sem, pa še niso godne,“ je dejal omalovažujoče in zamahnil z roko.

„Kakšne ptice pa so?“

„Teh ne poznam. Vem pa za grlice, velike so že, skoraj godne.“

Tedaj je rekel stari Geder:

„Jaz ti bom že pokazal grlice! Samo dotakni se jih! Zdaj bom vsaj vedel, kdo jih je odnesel. Na zadnjico ti jih bom nasekal, da boš pomnil vse življenje. Grlice!“

Grlice so pele vso pomlad, vendar jih v bližini ni bilo, temveč zunaj v gozdovih, ki obkrožajo vas. Skromna, nežna in enolična je bila grličja pesem in je utonila v pesmi mnogih ptic: slavcev, kosov in še drugih.

Fant se ni preplašil Gederjeve grožnje. „Saj niti ne veste, kje ima grlica gnezdo.“

„Zakaj ne bi vedel?“

„Ne veste.“

„Kako bi ne vedel, če jih hodim vsak dan gledat!“

„No, pa povejte, kje imajo gnezdo? Če bom videl, da je res, se jih ne bom dotaknil.“

„Po zadnjici ti bom pokazal pot do tja!“

Fant se je zasmel. „Saj sem vedel. In nikdar ga ne najdete. Ni vsak za to, da bi našel gnezdo. Jaz ga pa iztaknem. — No, pa povejte, koliko gnezd je na vašem vrtu, na jablanah?“ Njegov glas je zvenel jasno, nekaj veselega, skoraj lahkomišelnega je zvenelo v njem. Z novim vprašanjem je presenetil Gederja. Geder je sicer imel oči za malenkosti, vse je videl, vse slišal, ni mu ušla niti pesem ptic, vendar za gnezda na svojem vrtu ni vedel.

„Tudi to si že iztaknil!“ je vzkliknil in bil pol jezen pol presenečen. „Le glej, da zmanjka iz gnezda mladičev!“

„Kako boste pa vedeli, da sem jih odnesel, če ne veste, kje so gnezda?“ še je bil vesel. „No —, ali mi boste dali kaj jesti?“

Gederjeva sta se spet spogledala. Naposled je Gederica rekla:

„Jesti dobiš, če boš pasel kravo.“

„Kako naj pasem,“ je dejal, „če nisem še nikdar pasel? Pa se mi tudi ne ljubi. Saj lahko stopim drugam; mleka dobim povsod in malo kruha zraven, še nikjer mi niso odklonili.“

„Spekla sem dobre pogače“, je rekla Gederica, „in nekaj od kokoši tudi imam, kajpa za večerjo.“

Fant jo je pogledal. Pogače in kokoš! To niso bile napačne stvari in nekaj prostodušnega je bilo na ženski, ki mu je naznanila to dobroto. Saj so drugi vedno govorili: Oh, zdaj nimamo nič takega, če hočeš mleka! — Pogače je dobival samo o vaških proščanjih, mesa mu pa niso dajali nikjer in nikdar. Zdaj je bila pomlad, kruha je primanjkovalo po hišah in ljudje so neradi dajali.

„Koliko časa bi pa pasel?“

„Do večera vendar.“

„Ali bi lahko dobil takoj polovico tega, kar ste mi namenili?“

„Ne“, se je zasmejala Gederica. „Vse dobiš, ko opraviš delo.“

„Pa sem lačen.“

„Zdaj lahko dobiš mleka in kruha.“

Razmišljal je; videti je bilo, da ga mika. Delo samo pa mu nikakor ni dišalo: bil je tako lep dan, sonce še visoko in lahko bi se še sprehajal.

„Pa bom sam pasel? In koliko krav imate?“

„Kravo imamo eno; pasel pa ne boš sam, oče bo s teboj. Sedel bo tam in te gledal.“ Izpustili so mu kravo na vrt, Geder je šel z njim, mu pokazal na eno stran mejo, ki ni bila pregrajena, dočim je na drugi strani bila živa meja. Fant je držal za vajet, odganjal kravi muhe, obade in komarje, neprestano požvižgaval, vmes pa vendar našel priliko, da je Gederja izprašal o vsem in se pozanimal za njunega otroka, ki ga nista videla že mnogo let.

Zvečer se je najedel kokoši in pogač, dobil je še kozarec vina, ki je Gederjevima ostalo od obeda. Potem se mu je naglo zadremalo. Odmaknil se je svet, v katerem je do zdaj živel, zamrla je misel na bele ceste, po katerih je do zdaj drsal z bosimi nogami, in kakor bi se bil vsega naveličal, je zaprosil:

„Zaspan sem, ali bi lahko spal pri vas?“

Gederjeva nista nikomur odgovedala prenočišča; zato, ker je Gederica vedno dejala: Kaj pa, če najina hči tudi kdaj prosi za stanovanje?

„Na senu“, je odvrnil Geder. „Če te ni strah; in da ne zažgeš!“

„Strah me ni“, je odvrnil fant. „Zakaj bi zažigal, pa res ne vem. Saj še žveplenk nimam. In — saj vedno spim na senu.“

Topla predpoletna noč je legla na vas, rosa je padala na travo in jable, ptice so že zdavnaj utihnile; bil je čas, ko se tudi žabe niso več oglašale, če ni bilo dežja. Na nebu so se prižigale zvezde druga za drugo. Gederjeva sta še posedela na pragu, ne da bi spregovorila o čemerkoli. Komarji so zlobno brneli okoli obrazov, njune misli pa so bile daleč. In svojevrstne so bile ta večer.

Samota tega večera je bila skoraj prijetna, v mnogočem drugačna od samote, kakršne sta bila vajena poslednja leta.

Na senu je spal tuj, nepoznan otrok.

Andrej mu je ime, vendar pravi, da to ni pravilno; prav je samo: Draš. Kako se piše, ne ve. Saj tudi živina živi z enim imenom. Pes je Hektor, krava je Lisa, drugo pa je celo brezimno. — Odkod je, ne ve, kam potuje, tudi ne. Zato je vseeno, ali takoj potuje dalje ali pa se nekaj dni ustavi pri Gederjevima. Saj gre še jutri lahko dalje ali pa celo čez eno leto. V njegovem življenju se to nič ne pozna in nič ne zamudi.

Prijatelj je vsemu, kar je pri hiši: z mačkom sta se sprijaznila, kakor bi bila že davna znanca, pes se vrti samo še okoli njega. Mečeta se po travi in Gederjeva gledata prestrašeno, kako zagrabi pes z zobmi za golo Draševo laket, kako zagrabi za golo nogo, pa vendar ne ugrizne.

Čez dva dni pozna vse stvari pri hiši, nič mu ni tuje. Pobira jajca za kokošmi, pase, preskakuje plotove, stika za pticami in če ga pokličeš, je vedno pri roki.

Za silo so ga oblekli.

Kaj primernega niso mogli najti. Saj nimajo pri hiši otrok, da bi ostajale ponošene obleke; Gederica je morala sešiti hlače iz prevelikih očetovih, prav tako srajco; suknjič ni bil potreben, ker je toplo. To, kar je imel na sebi, je bilo vendar neuporabno. Pač, strašilo za proso so napravili iz tistih cunj in Draš ga je zanesel na njivo.

Če se bo pa izkazal in bo dober — to je sklenila Gederica, ne da bi s kom govorila —, mu bodo kupili novo obleko!

Vendar noče nič obljublјati; nič ne ve, če bo jutri še pri hiši ali pa bo že kje po svetu.

„Vidim, da si pravi cigan.“

„Nisem cigan“, ugovarja Gederici.

„Obraz in duša te razodevata.“

„Ni res!“ se brani, pa ne užaljen, temveč, ker ga cigani sami nočejo priznati za svojega. „Poglejte, kakšne oči imam, in spomnite se, kakšne oči imajo cigani. Tudi las nimam črnih ali temnih.“ In res je imel jasne modre oči in lanene, sršeče lase.

„Ciganski govoriti pa vendar znaš.“

„To bi se tudi vi naučili, če bi bili dolgo z njimi.“

„Pa navade imaš njihove: nisi stalen.“

„Kje naj bom pa stalen? Nikogar nimam.“

V štirinajstem letu je, skoraj nizek, vendar debelušast in močan. Ni strasten, nikomur nič ne zameri. Otroci ga zmerjajo s ciganom. Veselo jih posluša in se zadovoljno smeji. Njegova duša prenaša žalitve kakor prenese njegova koža najhujše sonce.

Samo udariti ga ne smeš, ker je močan in voljan, braniti se. Zato, ker se brani vsaka žival. Maščevalen pa ni, maščevalnosti ne pozna. Ne sprijatelji se z nikomer, vesel pa je vsakogar, ki mu pokloni troho prijaznosti; vendar ne potrebuje družbe, prav nič mu ni dolgčas samemu; vaju je. Ves dan se vrti na Gederjevem vrtu. Dela, kar mu naročijo, poleg tega še vedno najde dovolj časa, da iztika za malenkostmi po vrtu.

Čudovit mir je razlit nad njim.

„Pa te ne bodo pogrešali?“

„Kdo bi me pogrešal?“

„Tisti cigani, s katerimi si hodil.“

Veselo se zasmеje. „Kakor da bi jim bil v kakšno korist!“ Nekaj svojevrstnega, velikega razumevanja je v tem. Potem doda mirneje: „Saj nisem njihov.“

Ne, njega ne bo nihče pogrešal, ker nikogar nima. Odveč je, vendar ne tarnata, veliko voljo do življenja ima in ljubi to svoje skromno, bedno življenje.

„Si kdaj kradel?“

Gederica hoče počasi prodreti v njegovo mlado dušo in videti, ali je pokvarjena ali še nedolžna, ali bi mogla iz njega napraviti dostojnega človeka, ki bi lahko živel med ljudmi.

„Sem.“

V tem priznanju ni kesanja; ne obžaluje, da je kradel. „Saj to ni greh.“

„Jezus!“ vzklikne Gederica. Potem mu pobožna žena dokazuje, da je krasti velik greh. „To je največji greh.“

Tega ne more razumeti. Sicer si pa s tem ne ubija glave. Dobro ve, da je včasih nujno krasti. Kako naj se sicer preživi? Vendar ji tega ne more dokazati. Ona ni nikdar kradla, samo branila se je pred cigani. Branila je svoje skromno imetje, čeprav ji ga nihče ni hotel vzeti. Vendar pa Draš ve, da krasti ne sme zaradi žandarjev. Ti pazijo s čudovito vztrajnostjo na ljudi, ki kradejo. To se je naučil na potovanju.

„Zakaj pa potem pri nama ne kradeš?“ se čudi ženska.

„Saj mi date jesti“, odvrne mirno, skoraj rahlo začudeno. „Zakaj bi potem še kradel?“

Ni preveč zgovoren, klepetav še manj, z njim pa se lahko pogovoriš, če ga spraviš v razgovor. Čeprav je mnogo potoval po svetu, je njegov pogled utesnjen. Videl je vasi, mesta, mnogo ljudi, videl je ceste, reke, hribe, ravnine, pa je ostalo zanj vse brezimno, kakor je brezimen sam. Niti tega ne ve, kako se imenuje vas, v kateri zdaj živi.

To zanj ni važno, ker nima pomena; jutri ali pojutrišnjem bo živel daleč odtod in zakaj bi potem nosil s seboj ime daljne vasi? In preveč bi si jih moral zapomniti, preveč jih bo še srečal.

K delu ga privajajo. Sicer je malo dela pri Gederjevi hiši, toliko ga je pa še vedno, da ne moreš lenuhariti. Mnogo svojevrstne radosti in zadoščenja imata Gederjeva z njim. Prepričana sta, da je dobro delo, če potepuha učita delati, zlasti, ko je še mlad in voljan. Vse pa prekvasita z dobrimi nauki:

„Človek ne sme krasti, temveč mora delati in od svojega dela mora vsakdo živeti. To je vsakdo dolžan.“

Nauke posluša tako mirno, kakor če bi mu razlagala, kaj bo opoldne jedel; ne pokaže pa prav nič, ali jih sprejema in razume, ali gredo mimo njega. Čuti pa, da je od dela samega težko živeti; tudi Gederjeva dobro vesta to, vendar, treba je izpolnjevati zakon življenja, če hočeš ostati pošten.

Čez nekaj dni sta mu kupila novo obleko; zato, da bi lahko šel k maši in častil Boga.

„Bog je naš dobitnik in zahvaliti se mu moramo za vse, kar nam daje vsak dan sproti: za življenje, potem zato, da nas oblači, da nam daje kruha, da stanujemo v hišah in ne zmrzujemo kakor divjad. Za dobro in za slabo se mu moramo zahvaljevati.“

„Za slabo tudi?“ se začudi.

„Tudi za slabo, ker niti ne vemo in ne moremo vedeti, kaj je slabo. Lahko je celo dobro, kar često mislimo, da je slabo. Samo mi, ki počasi mislimo in ne vidimo naprej, ne moremo ločiti drugo od drugega. Nekdo se na priliko ubije. Pravimo: nesrečo je imel in to je slabo; dal pa je to ljubi in dobri Bog. Toda, ali ni boljše, da se je ubil, kakor pa če bi bil postal velik razbojnik, ubijalec ali zaničevalec božjega imena? In tako je bilo dobro, da se je ubil. Nekomu pogori hiša. Bog je dal to in to je slabo, ker je nesreča za bednega človeka. In vendar je zanj lahko velika sreča in dobrotta. Lahko bi se izpridil, prevzel bi se, pijanec bi postal. Zdaj se bo potrudil, Bog bo pomagal in postavil si bo novo hišo in častil bo Boga in se mu klanjal.“

Tudi Draš se je klanjal Bogu, ker so tako počeli drugi. Bog ni bil več nekaj brezizraznega, nedoumljivega. Bog je sedel nad sinjim nebesnim svodom, neviden človeškim očem, in je gledal skozi drobne majhne odprtine na zemljo in svoje ljudi, kako se tu pehajo. Njegovo oko je vse videlo. — Na nebesni sinji svod pa so bili pripeti beli oblaki, kakor bi se sušilo perilo angelov. Včasih so se ti oblaki napotili dalje po svetu, sinje nebo pa je ostalo negibno. Potem je Bog rekel: Dež bo. In že je zgrnil temne oblake, poklical je veter in mu naročil, naj prevaja oblake po nebu in trosi dež po zemlji, kjer živé njegovi dobri ljudje. Kjer žive pa zli, naj strese nekoliko toče, naj napravi povodenj, da se bodo pokesali in se spet spomnili na Boga, če so ga morda že pozabili. Kmalu se je pa potolažil, ko je videl, da so se ljudje poboljšali, mavrico je razpel čez nebo in zjutraj je poslal prelepo sonce, ki je pregnalo veter in izpilo odvečno vodo. In vsak dan, razen kadar je ves dan dežilo, je prevažal veliko žarečo žogo po nebu, ki je ogrevala zemljo in svetila ljudem, da so lahko delali.

Dober je bil Bog in Draš se mu je moral klanjati.

Tako se je Draš uvajal v skrivnosti sveta in še bolj v skrivnosti sinjega neba, ki mu je bilo doslej nepoznano. Bele ceste so bile prašne, avtomobili in vozniki so dvigali ta prah in veter ga je zanašal na dozorevajoča žita na obeh straneh ceste. Te, nekdam prikupne ceste so izgubile svoj veliki čar.

Zato pa je ostalo mnogo čara na vrtu in po gozdovih okoli vasi. Ljudje so hodili mimo vsega tega, kakor bi imeli zavezane oči. Ničesar niso videli, ničesar se niso posebno veselili.

Iz teh gozdov okoli vasi je Draš prinesel dve grlici.

Bili sta mladi, drobni, komaj večji kakor stari vrabci, pokriti s sivorjavim perjem, z drobnimi črnimi pikami po perutih, z belim ovratnikom na vratu in z belim perjem v repu. Bili sta nekam čudovito krotki, samo močne oči so neprestano opazovale okolico in Draša.

Napravil jima je kletko iz starega zaboja, ju zaprl vanjo ter skrtil, potem je dva dni poslušal, kako je stara klicala mladiča. Nihče ni vedel, da ju išče, samo Draš je slišal to klicanje.

Zdaj je kradel čas, da je jemal grlici v naročje in ju pital s prosom in napajal z vodo.

Najprej sta se branili, kihali in otresali s kljuni; obšel ga je strah, da ne bosta hoteli jesti in bosta morali poginiti. Pa je bila najbrže lakota prehudá stvar. Čez dva dni sta sprejeli proso; sami sta odpirali kljun in čakali, da jima je natresel zrnja. Če sta se sprva branili vode, sta zdaj že sami pomočili kljun v vodo in pili.

Draš se je močno veselil.

Čez nekaj dni sta začeli sami jesti, ko jima je podržal dlan s prosom. Tudi vodo sta pili, če jima je podržal skodelico. Zato jima je že lahko natresel prosa v kletko. Našel ju je, kako sta pobirali drobno zrnje.

Kradel je čas in proso.

Bil je zelo nemiren, kadar je mislil na grlici. Ždeli sta v veliki nerodni kletki, pobirali zrnje in se nista niti preveč plašili, kadar je pristopil. — Draš ni v vasi iskal prijateljev, toda to sta bila resnična, velika prijatelja, ki ju je ljubil. Vso zimo mu bosta peli. Če že ostane pri Gederjevima, ju bo obesil v veži na steno ali celo v sobo. Ko bo zunaj sneg, bosta v sobi grlici peli. Zdelo se bo, da ta zima ni prava. — Če pa pojde od Gederjevih, ponese grlici s seboj. A če bo pozimi prehladno zanju, ju nekomu podari. Saj ju bo marsikdo vesel, ko mu bosta prepevali. Spomladi ju pa spet vzame s seboj.

Gederjeva še nista vedela za grlici. Moral jima bo povedati. Vedno ju ne bo mogel skrivati. Zato je nekoč dejal Gederju:

„Pojdite, nekaj vam pokažem.“

Gederjeva sta se privadila fantu. Včasih sta ga skrivaj opazovala. Nekaj prikupnega in lepega je imel na sebi. Zato mu Geder ni mogel odreči, bil je celo močno radoveden, kaj mu fant pokaže. Stopil je za njim v hlev. Tam je privlekel Draš izza ropotije za durmi svojo kletko in jo dvignil pred Gederja. V kletki sta čepeli drobni sivi stvarci, samo oči so opazovale in spraševale.

„Kaj je to?“

„Grlici,“ je dejal fant strastno, veselo.

„Kaj boš z njima?“

„Peli bosta.“

Geder je spet pogledal ptici, njuno sivorjavo perje, bela ovratnika, drobni, nekoliko podolgovati glavi z lepimi mirnimi očmi.

„To nesi nazaj,“ je naposled dejal. „Tu bosta poginili.“

„Ne bosta,“ je odmajal fant prepričevalno. „Že dva tedna ju imam. Sami jesta... Pozimi bosta peli.“

„Nazaj ju ponesi, če sem ti rekel. Greh je, take ptice nositi k hiši in jih mučiti.“

Draš se je negotovo ozrl po Gederju. „Kako naj ju nesem zdaj nazaj, ko sta stari že odleteli iz gozda, sami pa si tudi ne bosta znali iskati hrane.“ Potem se je zagledal v ptici v kletki. Nekaj neprijetnega mu je leglo na dušo. „Izpustim ju,“ je rekel čez čas pobito in tiho, „ko nekoliko dorasteta ... proti jeseni.“

Zdaj je kletko lahko ponesel ven na sonce, nič več ni trebalo grlici skrivati. Toda umrla je radost, ki jo je doslej nosil v srcu, vse je umrlo. Nikakega veselja ni bilo več. Takoj bi ju izpustil, če bi vedel, da si bosta znali iskati hrano. Ne bo pesmi pozimi, samo sneg bo ležal. In Draša ne bo pri Gederjevih, bogve, kod bo hodil.

„Poglejte,“ je spregovoril naposled, „kako lepo znata jesti.“ Iz žepa je vzel proso in ga na dlani ponudil grlicama. Ptici sta se res približali dlani in pobirali zrnje.

Potem ju je vzel v roke in si ju približal k obrazu, naposled pa pokazal Gederju.

„Ali nista lepi?“ je vprašal tiho. Oči so mu gorele, čeprav je radost že umrla.

„Lepi sta,“ je prikimal Geder in vedel, kaj je napravil s svojo zahtevo. „Vendar ju moraš izpustiti ... divja stvar ne prenese kletke. Prostosti hoče.“

Ali nimata pri njem vsega dovolj? Kaj jima je treba prostosti? Hrano jima daje, v nevarnosti nista, da bi ju jastrebi napadli in raztrgali, ni se jima treba bati zime: v veži ali celo v sobi bi v kletki skakali in prepevali. — In zakaj ju je sploh pokazal Gederju! Lahko bi ju nekega dne obesil v vežo in rekel, da ju je dobil od koga ali kar koli. Tedaj ne bi Gederjeva nič rekla. Še vesela bi bila.

„Čakaj, da ju bo še mati videla.“

Moral je kletko ponesti v vežo, kjer je v senci in hladu sedela Gederica in moral ji je spet pokazati, kako jesta iz dlani in kako sta krotki. Gederica ju je hotela vzeti v roke. Pobožala je vsaktero ter si jo celo pritislila k ustnam, kakor bi poljubila svojega otroka.

„Lepi sta ... kako sta nežni in boječi ...“ Gledala ju je, potem pa kakor prej Geder tudi ona dejala:

„Izpustiti ju moraš.“

Saj je že vedel, da ju mora izpustiti, zato ni nič rekel. Ona pa, kot bi vedela, kako težko mu je zaradi tega, je pristavila:

„Kako bi bilo tebi, če bi imel mater in očeta, pa bi te razbojniki ugrabili in te odvedli bogve kam, te zaprli v kletko in ne bi smel po svetu. Ali ne bi jokal?“

Drugi otroci so imeli mater in očeta in morda bi jokali. On ni poznal svojih staršev, nikdar ni jokal po njih; morda bi bolj jokal, če bi ga res kam priklenili. Kaj je Draš mislil na to! Svet je bil prostran, lahko je šel, kamor se mu je zdelo, lahko se je ustavil, kjer se mu je zahotelo.

Grlici bosta poleteli, izpustil ju bo, ker mu je tako ukazano; naj imata prostost, če mislita Gederjeva, da bi drugače poginili. Ne, grlici ne bi poginili pri njem. Hrane bi jima dajal dovolj, prostorno kletko bi imeli, včasih bi ju lahko celo izpustil v zaprti veži, da bi se malo naletali, in zime bi se jima ne trebalo bati.

Samo peti bi morali. Ko bi bila zunaj največja zima, bi bila v veži pomladna grličja pesem.

Ob žetvi ni bilo časa misliti na grlici. Gederjeva sta pomagala sosedom pri delu, kolikor pač zmorejo stari ljudje, in tudi nekaj svojega je trebalo pospraviti. Ljudje so delali po polju. Zrak je migotal, kakor bi plesal v soncu, ki je vztrajno pripekalo. Ljudje so brisali z rokavi čelo in pili iz lončenih vrčev toplo vodo. Dnevi so bili tihi, kolikor niso motili te tišine ljudje sami. Ptice pa so obmolknile; nič več ni bilo pesmi. Samo grlice so se še kdaj pa kdaj oglasile na drevju. Potem se je katera dvignila visoko v zrak in naposled zajadrala na oranice, kjer je bilo pravkar posejano proso.

Grlici v kletki pa sta molčali. Topo sta posedali v svoji izbi in se zganili šele tedaj, kadar je Draš vstopil in prinesel prosa in vode. Potem je vselej obe vzel v roko in ju gledal, naposled pa spet zaprl v kletko.

Za trenutek je postal.

„Jutri vaju izpustim.“

Naslednjega dne pa se le ni mogel odločiti. Ne, odločitev je bila težka, pomenila je nekaj večjega kakor vsakdanji dogodek.

— Saj nista vajeni, si je dejal.

Lahko bi ju ujel jastreb, nihče ju ni poučil, kako se je treba braniti pred jastrebom. On ju ni mogel, to opravijo najbrže stare grlice; morda si tudi ne bi znali iskati hrane, ko sta se navadili, da jima jo prinaša v kletko. Vajeni sta samo človeka, Draša, in ta po vsem videzu ni bil zloben.

„Ali imaš še vedno grlici?“

Stari Geder ni pozabil.

„Jutri ju izpustim.“

„Zakaj pa ne danes?“

Pravega razloga ni imel, zato tudi ni nič rekel. Saj res, če ju že kani izpustiti, potem je danes isto kot jutri. Bila pa je bolj samo velika želja, obdržati ju še nekaj časa.

V nedeljo popoldne sredi julija pa sta stara Gederjeva le dosegla svoj namen. Sedela sta na vrtu in ko sta zagledala Draša, ki je prihajal odnekod iz gozda, sta ga poklicala k sebi.

„Prinesi grlici,“ je rekel stari Geder.

Fanta je stisnilo za srce. Vedel je, da zdaj ne bo več mogoče zadržati ptic. Lahko bi sicer prijel kletko in pobegnil. Kaj mu moreta? Vendar ni storil tega, pač pa poklapano odšel proti hlevu.

Ali je vendar premišljal, da bi pobegnil? Kaj ga drži pri tej hiši? Delati mora; zakaj dela? Za to hrano, ki jo dobiva, za obleko? Hrano bi dobil kjer koli, obleke je potreboval samo toliko, da se je pokrilo in da mu pozimi ni bilo premrzlo. Morda bi bil pa vendar pobegnil, če bi ne prišel Geder za njim. Moral je vzeti kletko in oditi z njo na vrt.

Na vrtu je ležala prijetna senca jablan, sonce se je trgalo na travo v drobnih krpah skozi gosto listje, dobrodejen mir je bil na tem vrtu. Nekje na cestah je živela nedelja svoje popoldansko življenje, ki pa ni seglo sem. Muhe so brenčale in to je bilo vse, kar se je gibalo med drevjem. Nekje visoko nad vsem tem pa je viselo jasno, brezoblačno poletno nebo.

Stal je s kletko pred Gederjevima in njegove oči so bile otožne, kakor oči grlic; na obrazu se je zrcalila topa žalost.

Geder je vzel kletko in jo dvignil predse in ženo. Ogledala sta si ptici od blizu. Saj ju morda nikdar več ne bosta videla tako blizu, kakor jih tudi doslej nista. Nekaj čudnega je bilo v tem, če človek pomisli, kako blizu je ta divja žival, ta drobna gozdna ptica, ki prepeva vso pomlad svojo enolično pesem. Narava se je približala človeku, tista narava, ki živi svoje svobodno, od človeka takorekoč nemoteno življenje.

„Lepi sta,“ je rekla Gederica.

Geder je prikimal. „Ali imaš kaj prosa v žepih?“ se je ozrl po Drašu. „Seveda ga imaš, saj bi ga nama pomalem vsega znosil grlicam. — No, ponudi jima ga, naj še enkrat jesta. Potem si bosta morali sami skrbeti za bodočnost.“

Bila je resnica; zdaj jima lahko poslednjič ponudi hrano. Čez kratek čas se bosta že ozirali okoli, kje bi se kaj dobilo. Morda si še jutri ne bosta upali sestiti na zorane njive, posejane s poznim prosom, da bi se nahranili.

Pomolil je dlan s prosom in grlici sta pobirali zrnje.

„Lej, kako sta se navadili. Človek bi mislil, da sta se kar udomačili, da sploh ne vesta, kaj je prostost. Bog ve, ali taka stvar kaj misli?“ je vprašala žena moža.

„Nekaj misli, to je gotovo,“ je odvrnil mož. „Ali pa vsaj občuti.“

„Kako si vse želi prostosti,“ je menila žena. „Gotovo gledata zdaj gozdove in sonce in si mislita, kako lepo bi bilo, če bi letali okoli. — Ko bi jima človek lahko rekel: Zdaj, zdaj bosta poleteli! — Ali misliš, da se živali tudi pogovarjajo?“ je spet vprašala.

„Rekel bi, da se. Na nek način se morajo pogovarjati. Samo najbrže ne toliko, kakor ljudje.“

Tako sta modrovala, Draš pa je stal zraven in njegove misli so bile daleč od vsega tega. On ni mislil na to, če se ptice pogovarjajo. Vedel je, da imajo vse živali svoj jezik, da prepevajo v tem jeziku. Ptice pojejo, pes laja, krava mucka in čebele brenčijo. Vse to je jezik. Ta čas je mislil nekaj drugega. Vsak čas bodo grlice poletele in potem konec. Tudi o pro-

stosti, o kateri sta Gederjeva modrovala, ni mislil. Ptice so imele svojo prostost, toda prostost je bila potrebna, da so si iskale hrane. Sicer pa sam ni vedel, kaj je prostost. Beli oblaki potujejo po nebu, človek po cestah, ptice lečejo po gozdovih in vse to je prostost.

„Izpusti ju,“ je rekel Geder.

„Vi ju izpustite,“ je odvrnil fant.

Geder je odprl kletko in jo postavil predse v travo. „Bomo videli, kako izletita in kaj bosta počeli.“ Z ženo sa napeto gledala v kletko, toda grlici sta čepeli v kotu in še zmenili se nista za odprte duri. Ali niso drobne oči videle teh duri, ali niso verjele, da se ponuja svoboda? Ali pa sploh niso vedele, kaj je svoboda! Mar niso videle zelenih jablan na vrtu, temnega gozda, sinjega neba in žarečega sonca?

„Glej ju!“ je vzkliknila Gederica. „Saj menda nočeta ven.“

En sam trenutek je spreletelo Draša: mogoče pa sploh ne bosta hoteli. Pa se je takoj iztreznil: poleteli bosta in se ne bosta nikdar več vrnila. Kaj jima pomeni on! Saj ga morda celo sovražita.

Geder je segel po pticah in si ju postavil na roko. Pa še zdaj nista hoteli vzleteti.

„Lej, lej,“ je rekla spet Gederica. „Tega ne bi mislila. Saj nočeta prostosti. Jaz sem si pa mislila, kako so divje stvari nesrečne, če jih zapreš v kletko.“

Vendar so se oči grlic zdaj izraziteje ozrle po drevju. Draš je opazil te oči: gledale so po vejah, po hiši so se ozrle, po gozdu in po soncu.

„Vreči ju morate v zrak,“ je rekel naposled.

Geder je vrgel eno grlico proti vejam, zaprhutala je s perutmi, nekaj časa iskala pripravne veje na jablani in že je obsedela. Druga, ki je ostala na roki, je zrla živahno za njo in naposled je tudi sama sfrfotala s perutmi in se dvignila.

Ta ni sedla na vejo, temveč je našla pot med jablanami in se dvignila visoko v zrak. Zdaj je tudi ona z veje poletela za njo.

Gederjeva sta vstala in vsi trije so zrla za grlicama, ki sta nekaj časa krožili v soncu, kakor ne bi znali poti, ali bi se pa radovali te velike svobode. Šele čez čas sta poleteli proti gozdu in tam utonili v jelšah.

„Pa ju ni več,“ je rekel Geder.

„Zdaj si najbrže mislita: kako drugače je tu, kakor je bilo v kletki. Bog ve, ali se bosta spomnili naše hiše?“

„Zakaj bi se je spominjali?“ je menil Geder. „Če se je pa bosta, se ji bosta vedno izognili.“

Draš je vedel, da se bosta še spomnili na ta dom, toda sem ju ne bo več. Molčal je gozd, ki je skrtil vase grlici, molčali so pa tudi ljudje. Vse to je bil majhen, skromen dogodek, ki ni mogel razburiti te mirne hiše; prinesel pa je vanjo mnogo novega lepega življenja; bil je dogodek, ki ne

bo več zamrl v mislih teh ljudi. Spominjali se bodo teh drobnih, nežnih, molčečih grlic, ki sta lepega nedeljskega popoldne poleteli v prostost.

Draš se je zganil.

„Ko bo čas, pridi, da boš pasel,“ mu je naročal Geder.

Nič ni rekel, obrnil se je, to pot ni hotel v gozd, kakor bi se bal, da bo tam srečal grlici. Zavil je proti hiši in stopil na belo, prašno, mehko cesto, ki je vodila mimo hiše v svet.

Gederica je zrla za njim, ko je odhajal in en sam trenutek jo je obšlo: tudi on je kakor grlica. Res, nekaj podobnega je imel na sebi.

Fant pa je že stal na cesti. Sonce je razžarilo prah, da je žgal v bose noge, vendar je bila cesta prijetna. Nekaj domačega, lepega je ležalo na njej, nekaj, kar je vabilo ven iz teh hiš in vrtov, ven, kjer se ta cesta razpotegne prek ravnine proti majhnim, z gozdovi poraslim hribom, kjer se izgubi. Ne, cesta nima kraja; nima pravega cilja, ker bi se nekje končala, če bi ga imela.

Ta brezkrajna, brezciljna cesta je bila kriva, da se Draš tistega dne ni več vrnil in ne kdaj kasneje; ni ga bilo, da bi pasel, ni ga bilo, da bi razveseljeval Gederjev dom in preganjal samoto. (Dalje sledi.)

Vloga slovanstva v preteklosti in sedanjosti

A. Poljanec

Doba romantičnega panslavizma.

I.

Kakor v vseh težkih trenutkih, ki jih je preživel slovenski narod v teku svojega oblikovanja in svojega boja za obstanek, se tudi danes z nujnostjo postavlja predenj vprašanje: s kom naj v teh dneh zveže svojo usodo, kje naj išče opore in zaslombe? In kakor zmeraj, tudi danes vse močnejše stopa v ospredje zamisel, ki si je v preteklosti utirala pot od utopije slovanskih humanistov preko romantičnega zanosa narodnih preporoditeljev do že povsem realističnega Masarykovega pojmovanja: *slovanska vzajemnost*. Vprašanje je, ali naj to dandanes ostane le mistična formula, nedosegljiv ideal; ali naj bo le ponavljanje starih brezvsebinskih krilatice o „glasu krvi“ itd.?

S takimi in podobnimi pojmi se ne bomo niti za las oddaljili od „hej-slovanstva“ slovenskih rodoljubov žalostnega spomina, ki so prav s temi pojmi prikrivali svojo nemoč in opravičevali svojo nesposobnost in nedeljavnost. Postaviti danes vprašanje o „slovanski vzajemnosti“, pomeni, določiti objektivno vlogo slovanskih narodov v sodobnem svetovnem dogajanju, oceniti to vlogo glede na razvojne težnje današnje družbe in na

mi, stisnjeni od vseh strani, še vedno računamo ob največji brezbriznosti vodilnih političnih in gospodarskih činiteljev, da bo rešitev prišla od nekje sama od sebe, ali pa verjamemo lepim obljubam in geslom, kot smo verjeli Wilsonovemu geslu o samoodločbi, na katero pa tudi sicer nismo bili pripravljeni, kakor da res ne bi do danes še mogli spoznati, kako in koliko zemlje so nam na vseh straneh odvzeli, in kakor da ne bi iz dneva v dan videli, kako se danes zemlja majhnim narodom jemlje in kako se ti narodi uničujejo.

Viri.

Josef März: Die Adriafrage (Berlin 1935).

Henrik dr. Tuma: Triest (Der Kampf, l. 1918, št. 8—9, Dunaj).

Iz mojega življenja (Ljubljana 1937).

Milko Brezigar: Osnutek slov. nar. gospodarstva (Celje 1918).

Dr. Lavo Čermelj: Slovenci in Hrvatje pod Italijo (Ljubljana 1938).

La minorité Slave en Italie (Ljubljana 1938).

S. Rutar: Samosvoje mesto Trst in grofija Istra.

Giorgio Pitacco: La Passione adriatica (Bologna 1928).

I. G.: Mednarodni okvir in pomen naših narodnih manjšin (rokopis 1937).

Carlo Schiffner: Le origini dell'irredentismo triestino (Videm 1937).

Angelo Vivante: L'irredentisme adriatique (Ženeva 1917).

Andrej Gaberšček: Goriški Slovenci I. in II. del (Ljubljana 1932 in 1934).

Demokracija 1918—1920 (Ljubljana).

Stato operaio, Paris (1936).

Vi: Vzpon in propad Trsta, „Istra“, l. 1936, Zagreb.

Popravek: V prejšnji številki sta se v članku „Trst“ vrinili dve napaki, in sicer čitaj na str. 287 v 5 vrsti od zgoraj l. 1744 in ne l. 1944; na strani 300 pa je izpadla v 11. vrsti od spodaj navzgor na koncu stavka za besedo vsrkaval, besedica — dušiti.

Grlice

Miško Kranjec

Draš se ni vrnil.

Gederjeva nista govorila o tem, ker sta bila sama kriva. Če bi ostali grlici, bi ostal tudi Draš. Vprašanje je, če nista nekoč tudi proti svojemu otroku nekaj takega zagrešila! Ne, tisto je bil drugačen greh, neosebna krivda: bogata nista bila, bede nista znala spremeniti v izobilje, lakote v sitost, kočje v grad. Dokler pa reveži tega ne bodo zmogli in znali, toliko časa ne bo njihova krivda, če bodo otroci odhajali po svetu niti če bodo mladi umirali.

Ali pa je tudi to njihova krivda?

„O tem bo treba nekoč razmisliti.“

Draš pa je odšel zaradi grlic. Grlici bi morali ostati pri hiši in z njimi bi ostal on.

Ni bil dolgo pri hiši, pa je ubil samoto, ki je prej nju ubijala. Pregeljal je dolgočasje, s smehom je okrasil sobo, ne s prešernim, prerazkošnim smehom, temveč s svojevrstnim, mirnim, zadovoljnim, z osrečujočim smehom. Ta je znal spremeniti bedo v izobilje in to skromno hišo je spremenil v grad. Nič več ni bilo samote. Dvajset let je čepela v tej hiši, starala se je, kajti tudi samota se stara in raste; kakor slak prerašča cvetje in ga zaduši, tako je preraščala in opletala ona nju.

Nikakih načrtov ni imel fant, to je bilo očitno. Prišel je in se ustavil. Morda so ga premotile pogače, s katerimi mu je bila Gederica postregla, ali kos kokošjega mesa. Mogoče je bil že preveč utrujen, naveličan potovanja. Kakor koli — ustavil se je, prinesel grlici in z grlicama hotel živeti pod to streho.

Tudi Gederjeva nista imela z njim nikakih načrtov. Še na misel jima ni prišlo, da bi mu vsaj na tihem kar koli obljubila. Saj je nekje živel njun otrok in ta bo podedoval to skromno bogastvo.

Pa sta vendar čutila, da bi se bil fant morda kakor slak ovil njiju in rastel, dokler ne bi sam bil nad vsem.

Zdaj je trebalo pozabiti nanj. Že tisti večer se je vračala samota. V hiši sicer ni bila že scela, kakor prej, zakaj samota je kakor bel oblak na nebu, ki ga zagledaš na daljnem obzorju in si misliš: mogoče ga pa ne bo sem. Pa priplove skoraj neopazno, z rahlimi sapicami.

Grlici sta pa ostali.

To je bilo nepojmljivo. Tisti večer in še naslednjega dne sta Gederjeva nekako pozabila na to majhno zgodbo, ki se je razpletla v njuni hiši: zgodbo med Drašem, grlicama in njima.

Morda sta se grlici že na večer ponujali, samo opazil ju ni nihče. Naslednje jutro sta potem najbrže spet odleteli, poskušali sta iskati hrane, ki je je bilo tačas dovolj. Ker sinoči nista zbudili pozornosti, ko sta se ponujali nekam sramežljivo od daleč in bolj neopazno, sta na večer prišli prav v bližino.

Ko je Gederica prinesla perutnini hrane za večer, je ni nič čudilo, da so vrabci prisedali in da so prileteli sosedovi domači golobi, ki so kradli hrano. Na vrabce ni bila jezna, golobe pa je preganjala, ker so bili nadležni.

Vse to je bilo zbrano okoli nje in nejevoljno je razmišljala, kako bi pregнала golobe. Tedaj pa je zagledala med vrabci in golobi ptici, ki sta jo takoj spomnili na grlici.

„Lej,“ si je rekla in nekaj posebnega je navdalo njeno srce, „ali sta ali nista?“

Podoba je bila ista: drobno, nežno telo, sivorjava barva, bel ozek ovrtnik — vse je bilo isto.

Poklicala je moža.

Geder je prišel in se ozrl po njej, ona pa je brez besede stegnila roko in mu pokazala grlici.

Tudi njega je spreletelo, kakor bi mu sporočili lepo novico.

„Saj sta grlici, ne?“ je vprašala žena.

„Grlici sta,“ je pokimal.

Negibno sta stala in opazovala. Obraza sta se jima razvlekla v prijetno zadovoljen nasmeh. Ne, kaj takega nista pričakovala. Grlici ne le, da nista zasovražili njunega doma, še vrnili sta se.

Ko so se kokoši najedle, ko so race odkorakale proti hlevu, kjer so spale, ko je dvorišče ostalo prazno in mrtvo, sta grlici sedli na streho. Glave sta stisnili k trupu in negibno ždeli.

„Kam sta odleteli?“ je vprašala žena moža, ko je stopil v vežo.

„Na strehi sta.“

Kakor otroka sta spet in spet stopila na dvorišče in se ozirala za grlicama.

Mislila sta nanju. In žena je spet dejala:

„Kaj pa, če bi jima obesil kam kletko, ali ne bi hoteli vanjo?“

„Ne vem, poizkusil bom.“

Obesil je kletko na steno, na viden kraj, da je ne bi prezrli, če bosta šo sedli na zemljo. Ta večer ne bosta šli notri, to je vedel, morda se bosta pa jutri ojunačili.

Večer je ležal nad vasjo. Gederjeva sta sedla na prag. Tako sta posedala sleherni večer v poletju, ko je prijeten hlad vel z vrtov proti vežnemu pragu, in ko je bilo že daleč dnevno delo, ki je človeka utrujalo.

Ob takih večerih sta malo govorila, kakor sta sploh redko govorila. Vse, o čemer sta se pomenila, so bile novice, o katerih nista mogla samo razmišljati, ker jih je poznal samo eden od obeh. O čemer pa sta mislila ta večer, je bilo obema znano, zato ni bilo potrebno izgubljeni besed.

To sta bili grlici, ki sta čepeli na strehi, to je bil Draš, ki je kakor grlici čepel nekje daleč v svetu na senu. In ne grlici in ne Draš najbrže niso mislili, kaj bo jutri.

Jutri bo lep, vroč, poletni dan; cesta bo razpaljena od sonca, gozd bo pa prijetno hladan. Samo grlici se bosta jutri spet vrnili, Draša pa ne bo več. Odšel je in cesta, po kateri hodi, ne vodi sem nazaj, temveč stran odtod.

Da bi ostal tu!

Tiha želja se krade v srce. Tudi grlici bi lajšali to samoto. In če bosta jeseni odleteli na jug, se spomladi morda spet vrneta.

Vračali sta se!

Nič divjega nista imeli na sebi. Poslej sta se prikazali celo podnevi, posedali na jablanah in prileteli na dvorišče. Gederjeva pa sta pohitela ven in se molče pomenkovala, da ju ne bi odgnala. Sprehajali sta se po dvorišču

in iskali hrane. Te je bilo dovolj: Gederica je sama kjer koli natrosila prosa, da bi ga laže našli.

Da bi le bilo to poletje dolgo! Kajti dokler bo poletje, se bosta grlici vračali, brskali bosta po dvorišču, zvečer bosta pa sedli na streho. Lažja bo samota, lepše bo to skromno življenje.

Zgodnje jablane rumenijo. To so velika znamenja jeseni, ki je sicer še daleč, pa vendar že tako blizu. Otave že padajo. Sonce je še vedno prevroče, jutra pa so že hladna in noči so toliko dolge, da se že lahko naspikdor seve lahko spi. Kdor pa je tak, kakor Gederjeva, ždi na postelji in premišljuje. Razpreda misli, kakor pajek svojo mrežo.

Grlic ni več pri hiši. Ves mesec po Draševem odhodu sta bili tu. Potem sta se začeli redkeje prikazovati, nista pa več spali na strehi. Privadili sta se gozdni mrakobi.

Potem je prišel dan, ko ju Gederjeva nista več opazila.

Bili sta na polju. Zdaj je bilo že mnogo oraníc, bilo je mnogo zgodnjega prosišča. Tam so se zbirale trume divjih golobov in med njimi so bile divje grlice.

Pesem sama pa je že utihnila.

Klic juga je šel čez zemljo, skozi gozdove, odjeknil je v slednjem kotičku sveta. Ptice so se odpravljale. Štorclje so že bile odšle, slavcev ni bilo več ne kukavic, lastovke so se začele zbirati v prve trope, obletavale so farno cerkev ali pa posedale po telefonskih žicah ob cesti. Na polja so priletele vrane in se družile s škorci. In tem so se pridružili divji golobi in grlice, dočim so se po travnikih spreletale jate kozic: vse je bilo pripravljeno, da se pomakne proti jugu, kamor se umika sonce na nebu.

Jesen je neizbežna, vsako leto se enako primakne v vas. Polno znamenj jo razodeva. Travniki so počesani in to leto se ne bodo več bohotili. Prve njive so že zorane, koruza že rumeni, krompir se je vlegel po zemlji in otroci že pokajo z biči. Po grmovju pa so razpredene goste, velike in lepe pajčjere mreže. Kadar obleži gosta in težka jutranja rosa na njih, se veje skoraj zašibijo. Med njimi pa nekam drzno — ali pa slepo — lečejo mušice in se ogibljejo nastavam.

Hladno je v bose noge, če je rosa. Sonce se nekje zamuja, kasno se pripelje na jasno nebo. Oblaki plovejo zdaj prvič stalneje na jug.

Divje race že letijo ob večerih.

Jesensko delo se množi in ni časa, da bi se človek bavil z malenkostmi: grlice niso pozabljene, vendar jih že davno ni več k hiši. Ali lečejo z divjimi golobi po prosiščih, ali so že odšle na jug? Vse odhaja, počasi, skoraj neopazno odhaja za soncem, samo človek ostane.

Človek je navezan na zemljo, na dom, na živali, ki jih je ukrotil, človek se ne more premakniti. Postal je kakor zemlja: izpostavljen je soncu, dežju, vetrovom, zimi, dobrim in zlem stvarim.

Ceste so zopet blatne, prvič se je spet nabrala voda v jarkih in tiho, komaj slišno polzi pod mostovi, ki vežejo jarke na obeh straneh ceste. Tudi vode tečejo na jug.

„Ali tam ni zime?“

„Ne, tam je vedno pomlad in leto in jesen. Jesen je, kadar je sadje zrelo in setve, pomlad, kadar vse cvete; na jugu sega pomlad v jesen in poletje se razpreda v jesen in pomlad.“

„Kje sta zdaj grlici?“

Nikdar prej nista Gederjeva mislila tudi na te stvari. Vse je bilo naravno: ko je prišla jesen, so se morale živali pomakniti v toplejše kraje.

Tu je jesen: drobne kaplje bijejo na okna, voda, ki teče po žlebu, poje, ko pada v krnico, nastavljeno, da se opere. Na mladikah jablan se oveša poslednje listje, drugo leži po tleh in gnije.

Zaprte so duri po hišah in tudi zunanja okna so že zaprta. Komarji so se primaknili in čakajo, kdaj bodo našli pot v sobe.

Berači hodijo s polnimi torbami od hiše do hiše in ker je bilo blagoslovljeno leto, jim povsod radi natresejo moke.

Velike kmečke peči hranijo v sebi že daljši čas toploto; prijetno je že zdaj, pritisniti hrbet k lončenim pečnicam, zlasti, če je zunaj dež. Dež pa pada skoraj vsak dan in trga pajčevine po grmovju. Potem bo še nekaj poznega sonca in jeseni bo konec.

Krave se še vedno pasejo po travnikih, premočeni pastirji prezebajo okoli ognja, posegajo v žerjavico po krompir in čakajo, da se bo zvečerilo ali pa da se bo tako vlil dež, da ne bo mogoče ostati zunaj.

„Kje sta zdaj grlici?“

Vprašanje se ponavlja skoraj vsak dan. Ponesli sta s seboj mnogo, mnogo lepega in velikega, kakor sta tudi prinesli. Če pa komu kaj podariš in mu prav isto spet odvzameš, je bolje, če mu sploh nič ne podariš. Kajti to povzroča tiho, neprijetno razočaranje.

Dež udarja ob okna, iz žleba teče v večjem curku; zdaj je Gederica predstavila škaf. Prijetno čofota voda v posodo. Raztrgani oblaki zakrivajo nebo, počasi, komaj opazno plovejo proti severu. Za hišami ležijo krpe in kopice strjenega snega, ki ga sonce ne more najti, dež ga pa prepočasi liže. Še dolgo bo ležal tam, hkrati pa bo opominjal, da zima še ni prešla.

Potoki so kalni in jarki tudi. Narastli so in se povzpeli do višine cest, ponekod si je voda našla pot celo čez ceste in izpira redko drobno kamenje. Trave so mrtve in drevje je mrtvo, zemlja pa se je že zganila: na prahe ne moreš stopiti, noga se pregloboko udere; tudi ceste so mehke, pregloboko se zajedajo kolesa.

Noči so mehkejšje in dež drobno udarja ob okna, ampak petelini že razkošnejše pojo in noči so že za dobršno spoznanje krajše, tudi za tiste, ki ne morejo spati.

Žene prebirajo jagode na molkih: jagoda za jagodo tone mimo drobnih, uvelih prstov in se vrača zaradi predolge noči in kadar je križec na vrsti, se ga usta vselej dotaknejo. — Možje dremuckajo in pokašljujejo. Nekoč zdavnaj se je človeka lotil kašelj in ga ne bo do smrti več izpustil. — Misli se razpredajo, misli gredo po svetu in skušajo odgonetiti poslednja vprašanja, ki se človeku zmeraj močnejše vsiljujejo in za katera ni bilo nikdar časa, da bi jih razgonetil. Zdaj se ne dajo več pregnati. Stojijo pred teboj kakor mladci pred komisijo na naboru. Še si živ, toda smrt se je že sumljivo približala. Kakor domač, drag gost je postala. Sedi za durmi, ker se boji teme. Ne mudi se ji in v tem je dobra. Človeku pa je draga vsaka ura, ki jo lahko utrga in podaljša.

Samota je napolnila dom. Ni mučna, ne neznosna, toda nadložna je kakor starost. Tudi ona sedi v hiši in se ne gane nikamor. Tudi ona ima čas, saj ni mrtva stvar. Tudi samota se je rodila, vzrasla in nekoč bo umrla. Prišli bodo drugi ljudje v Gederjev dom in samota se bo odselila. Ona ljubi posameznike, dvojico, postane tretji član, dobra in prijazna je z njima.

Pomlad je blizu: treba je zjutraj samo močnejše potegniti sapo skozi nos. Kako prijetno te poščegeče! Megla je prepojena z vzduhom po prebujajoči se zemlji, po gnoju in vodah ter po poslednjem snegu.

Potem prisije prvo pomladno omamno sonce; vozi se po sinjem nebu, kakor bi sporočalo, da bo poslej rednejši gost. Še pridejo vetrovi, še pride dež, toda zemlja kipi zmeraj bolj; že zeleni prva trava, že so nabrekli popki po drevju in breskve na podoknih kažejo, da ni več dolgo, ko bodo cvetele.

Prebujajo se mušice in plešejo okoli hiše, otroci govorijo, da so videli metulja, lastovko, in naposled vzcveto breskve.

To je očitno in dovolj veliko znamenje pomladi: nič je ne bo več pregnalo. Kdor jo je dočakal, lahko gre na podokna posedet, lahko se greje na tem prelepem soncu in če mu vid ni opešal, lahko opazuje vse drobno življenje, ki se je prebudilo.

Ko vzcveto breskve, ni več daleč prava, razkošna pomlad. Oblaki se zgoščujejo, sejejo dež na zemljo, zakrivajo sonce, trate se umivajo, zemlja še vedno kipi... in ko vse to preide, tedaj je žito že odgnalo prvo klasje, polno cvetja je povsod in celo jelše imajo že drobno, mastno in lepljivo listje, dočim piskajo otroci na vrbine piščali.

Potem zapoje grlica v gozdu.

Drobna, enolična pesem, bolj otožna kakor vesela: gru — gru —

„Grlice so tu.“

V človeškem srcu se je rodila tiha, skromna želja, da bi prišle k hiši. Toda rodila se je tudi slutnja: pozabile so na ta dom. Saj res, zakaj naj bi se ga spominjale? Kaj jim je dal ta dom?

„Kaj pa, če priletijo sem?“ je rekla Gederica.

Geder ni vedel, kaj bi odgovoril. Da so bile tu, to je bila resnica, in tiste so bile, ki jih je Draš vzgojil. Nikdar prej niso v tem gozdu pele, pele so v gozdovih zunaj vasi.

Potem se je grlica, ki je pela, primaknila bliže k hiši, na samo staro hruško je sedla. — Gru — gru.

„Pojdi,“ je prihitel Geder po ženo. „Na hruški je.“

Žena je odvrгла delo in stopila za možem. Geder je iztegnil roko in pokazal na hruško. Žena se je zazrla v smer iztegnjene roke. In res, na suhi veji skoraj na vrhu sta sedeli grlici in ena je nenehno pela svoj gru — gru.

Geder je segel v žep po pipo, pokimal in dejal:

„Naši sta, to je jasno.“

Samota, ki je od jeseni do zdaj ležala v domu, se je nenadno odmaknila. „Tu nekje bosta gnezdili,“ je rekel Geder, „to ti rečem.“

„Pa pravimo,“ je dejala Gederica, „da je ptica neumna žival in da je žival sploh neumna. Pa ni. Tudi ona se spominja, pozna človeka in ga ljubi in sovraži. — Bog ve, morda bi nama radi kaj povedali, kaj praviš?“

„Morda. Zakaj pa ne?“

„Pojdi no in prinesi prosa, bomo videli, ali prideta pobirat!“

Geder je moral po proso. Ko ga je nasul pa tleh, kajpa tako, da kokoši niso opazile, sta se oba umaknila, da se grlici ne bi preplašili.

Tokrat nista prišli, kar ju je močno užalostilo. Ko pa sta se na večer vrnila z dela, sta našla grlici na dvorišču. Pomešali sta se med kokoši in iskali zrnja. Obstala sta in se spogledala. Tih, zadovoljen in srečen nasmeh je preplaval njuna obraza.

„Tu sta.“

Da ju ne bi prestrašila, sta sedla na hlod ob plotu. Gledala sta ptici na dvorišču: drobni, za spoznanje večji kot lani, sta drobili in se s kljuni dotikali zemlje.

Tedaj je Geder položil roko svoji ženi okoli ledij in ona, kakor da tega ni opazila, se ni ganila. Toda v očeh ji je sinilo nekaj, kakor daljen, lep spomin; kakor bi se bila prebudila mladost, žarka in vroča, polna strastne ljubezni. Ne, ta ni bila strastna, nasprotno mirna, skromna, brezmejno vdana ljubezen, ki zasije samo še v poznih letih, ko se je življenje nagnilo.

Nagnilo se je življenje, kakor se poletje nagne v jesen, jesen v zimo in srečen je, kdor je znal rešiti od vsega tega vsaj malo človeške topline.

Pomlad je zdaj zunaj, v življenju Gederjevih pa je jesen, toda lepa zadovoljiva jesen, ne s prevročim soncem, in ne s prevelikimi mrazovi, jesen, ko se zgodi, da jablane, ki so že odvrگle sad, nanovo vzcveto; ni mnogo cvetja, kakor v pravi pomladi, morda se pokaže en sam cvet ali samo majhen šop cvetja.

Gederjeva roka je obvisela na starem uvelem telesu Gederice in hotela priklicati nazaj dneve pred štiridesetimi leti in žarke, strastne noči. Štiri-

deset let je šlo mimo, mnogo je bilo lepega, še več grenkega in težkega, telo je vzdržalo bedo, napore, in duša je prenesla razočaranja in mnoge bridkosti. Težko je bilo življenje, skoraj pretežko. In vendar ga človek ni mogel sovražiti niti zavreči, ljubiti ga je moral, ker mnogo drugega ni imel.

Ljubiti —

Kdor je znal do šestinšestdesetega leta ohraniti trohico drobne, skromne ljubezni, je mnogo rešil v življenju.

Krive so grlice, kriva je ta prelepa pomlad, cvetje, vonj po cvetju, čisti, sveži zrak, ki prepaja večere, mehka, hladna rosa, ki lega na listje in travo, in zavest, da je človeku v življenju tako malo ponujano in dano, da bi bilo pretežko, če si ne bi ohranil vsaj malo ljubezni.

Spomini se prebujajo in segajo v najzgodnejša leta, kopičijo dejstvo na dejstvo in se ustavijo šele tu pri šestinšestdesetem letu, kjer se je pot močno zožila in kjer se bo tudi kmalu končala. Nedaleč od tod bo človek omahnil, ponesli ga bodo na vaško pokopališče z lesenimi križi in bo zamrl kakor bel oblak na pomladnem večernem obzorju, da bo nebo čisto, da ne bo zastiralo drobnih zvezd, ki hočejo nemoteno svetiti zemlji.

Tiho se prikrade misel na hčer in naposled še na Draša. Zato, ker je vse to sicer v nejasni zvezi, a vendar ne more biti prvega brez drugega. Neskončni svet je požrl njuno hčer. Petindvajset let je tega in zdaj bi bil čas, da se otrok vrne. Kličejo ga materine molitve in kličejo ga očetove želje. Kajpa, če ni umrl? Če pa je umrl, je misel zastonj in molitev odveč. Neglede na to pa ne molitev ne misel ne bosta zamrli, živeli bosta, dokler bo živel človek, ki bo nosil trpeče, želja polno srce.

Tudi Draš ni pozabljen in nikdar ne bo.

Kdo je bil Draš? Nič ne vesta o njem; prišel je, se ustavil za dober mesec in spet odšel. To je bilo vse. Prinesel je grlici in jih navezal na ta dom, da ga bosta poživljali. Obudil je nekaj veselega v hiši, nekaj, kar je že davno dremalo. Obudil je tudi to drobno ljubezen, ki je že hotela umreti... Ali je bil Draš resnično bitje? Ali ni bil samo privid? Ali ni bil morda angel, poslan iz neba? Njuna hči je umrla nekje v tujini, ko se je hotela vrniti, da bi poiskala starše in ju razveselila, pa ni zmogla, prej je padla. Pa je zaprosila dobrega Boga, naj jima pošlje razvedrilo. In dobri Bog, ki pozna človeška srca, je poslal Draša z grlicama. Ko je Draš, ki ni bil resnično bitje, ki ni bil človek, izginil, je naročil grlicama, naj prihajata in razveseljujeta stara, dobra človeka, stara Gederjeva.

Grlici prihajata.

Zleteli sta in sedli na staro hruško. In Gederjeva sta se zganila. Še so se srečale njune oči, nekaj mehkega, daljnega je živelo v njih, ne vročega, temveč samo toplega, lepega.

Gederica je stopila v kuhinjo, da pripravi večerjo, Geder pa v hlev. In med delom ni pozabil misliti na mnoge stvari.

Ko pa je opravil, je stopil proti stari hruški; sršeni so že utihnili. Geder pa je od daleč zrl po starem, debelem raskavem deblu, po vejah, ki jih je bilo več suhih, kakor zelenih; le pri deblu so pognale goste mladike, polne listja.

In tedaj mu je velika radost napolnila srce: v teh mladikah je zagledal skromno gnezdo iz drobnih vejic.

Saj se ne moti? Ne, ni bila prevara: to je grličje gnezdo.

Gederica ga je morala priti pogledat, vendar od daleč, da se grlici ne bi splašili.

In potem sta se vračala: kakor otroka sta se držala za roke, ne da bi spregovorila besedico. Saj ni bilo treba; človeško srce mnogo razume tudi brez besede. (Konec sledi.)

Vloga slovanstva v preteklosti in sedanjosti

A. Poljanec

Slovanstvo in sodobna demokracija.

I.

Takoj prva leta 20. stoletja so v nekem smislu potrdila domneve, po katerih bi to stoletje utegnilo postati „vek slovanstva“. Svojevrsten stik vnanje in notranjepolitičnih komponent v dobi imperijalizma je imel za posledico, da se je težišče boja za občečloveški napredek v svetovnem kakor v ozkem avstrijskem merilu pomaknilo k Slovanom.

Med dobo okrog leta 1848. in prvimi desetletji dvajsetega stoletja obstaja bistvena razlika, ki jo je treba imeti pri ocenjevanju vloge Slovanov v novejšem času vselej pred očmi. Leta 1848. sta si stala kot glavna nasprotnika stari fevdalni svet in napredni kapitalizem nasproti. Največja trdnjava fevdalizma v tistem času, glavni sovražnik napredka, je bila carska Rusija in vsak boj proti fevdalizmu je moral nujno pomeniti boj proti njegovemu poglavitnemu stebbru. Nasprotno pa je začetek 20. stoletja doba, v kateri doseže kapitalizem svojo najvišjo stopnjo, ki je hkrati tudi že stopnja njegovega razkrajanja.

Prvo in osnovno nasprotje kapitalistične družbe, ki ga imperializem zaostri do skrajnih mej, je nasprotje med delom in kapitalom, med proletariatom in buržoazijo, s katero se znajdejo na isti ravnini vsi njeni nekdanji fevdalni nasprotniki. Drugo nasprotje kapitalizma je nasprotje med posameznimi kapitalističnimi državami v boju za oblast nad izvori surovin in tujimi ozemlji, potrebnimi za izvoz kapitala. Tretje nasprotje, ki zlasti v 20. stoletju stopi v ospredje, je nasprotje med tako imenovanimi civiliziranimi narodi na eni in kolonijami ter odvisnimi ljudstvi na drugi strani.